

**Édouard Louis**  
**Tko je ubio mog oca**

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu  
Ministarstva kulture Republike Hrvatske.



naslov izvornika  
**Édouard Louis**  
***Qui a tué mon père***

copyright © 2018, Édouard Louis  
copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati  
u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik  
**Naklada OceanMore d.o.o.**  
**info@oceanmore.hr**  
**www.oceanmore.hr**

urednica  
**Gordana Farkaš-Sfeci**

ISBN 978-953-332-103-5

Zagreb, ožujak, 2020.  
prvo izdanje

**ÉDOUARD LOUIS**  
**Tko je ubio mog**  
**oca**

s francuskoga preveo  
**Zlatko Wurzburg**

ocean**more**

*Za Xaviera Dolana*

*Da je ovo kazališni tekst, trebao bi počinjati ovim riječima: otac i sin na nekoliko su metara jedan od drugoga, u velikom prostoru, široku i praznu. Taj bi prostor mogao biti žitno polje, napuštena i prazna tvornica, plastificirana školska gimnastička dvorana. Možda pada snijeg. Možda ih snijeg polako prekriva sve dok se ne izgube. Otac i sin gotovo se nikada ne pogledaju. Govori samo sin, prve rečenice koje izgovara čita s lista papira ili s ekrana, pokušava se obratiti ocu, ali otac kao da ga ne može čuti, ne znamo zašto. Blizu su jedan drugomu, ali se ne pronalaze. Katkad se ovlaš dotaknu, okrznu se, ali čak i tada, čak i u tim trenutcima i dalje su odsutni jedan drugomu. Činjenica da govori samo sin i jedino on nepodnošljiva je obojici: otac je lišen mogućnosti da ispriča svoj život, a sin traži odgovor koji nikada neće dobiti.*

## I.

Kad je pitaju što riječ *rasizam* znači za nju, američka intelektualka Ruth Gilmore odgovara da je rasizam izloženost određenih populacija preranoj smrti.

Ta definicija vrijedi i za mušku dominaciju, mržnju prema homoseksualnosti ili transseksualnim osobama, klasnu dominaciju, sve pojave društvenoga i političkog ugnjetavanja. Ako politiku promatramo kao vladavinu živih bića nad drugim živim bićima i život pojedinaca u zajednici koju oni nisu odabrali, tada je politika ona razlika između populacija kojima se u životu pomaže, potiče ih se i štiti i populacija izloženih smrti, proganjanju i ubojstvu.

Prošlog mjeseca došao sam te posjetiti u gradiću na sjeveru, u kojem sada živiš. To je ružan i siv grad. More je na jedva nekoliko kilometara, ali do njega ti nikad ne odlaziš. Nisam te vidio nekoliko

mjeseci – prošlo je dugo vremena. Kad si mi otvorio vrata, nisam te prepoznao.

Gledao sam te, na tvom sam licu pokušavao pročitati godine provedene daleko od tebe.

Poslije mi je žena s kojom živiš objasnila da gotovo više ne možeš hodati. Rekla mi je i da ti noću treba aparat za disanje ili, ako ti srce zastane, više ne može kucati bez podrške, bez pomoći stroja, ne želi više kucati. Kad si ustao da odeš na zahod i vratio se, i sâm sam vidio, zadihao si se od deset metara hodanja, morao si sjesti da dođeš do daha. Ispričao si se. To je nešto novo, ispričavaš se, moram se naviknuti na to. Objasnio si mi da patiš od teškog oblika dijabetesa, da bi, uz visoki kolesterol, u svakom trenutku mogao dobiti srčani udar. Dok si mi sve to opisivao, gubio si dah, grudi su ti gubile kisik, kao da je istjecao iz njih, čak ti je i razgovor značio znatan napor, prevelik. Vidio sam te da se boriš s tijelom, ali pokušao sam se praviti kao da ništa ne primjećujem. Tjedan dana prije operirali su ti ono što liječnici nazivaju ventralnom kilom – nisam poznavao tu riječ. Tvoje je tijelo postalo preteško samomu sebi, trbuh ti se isteže prema tlu, previše se isteže, prejako, toliko jako da puca iznutra, trga se vlastitom težinom, vlastitom masom.

Ne možeš voziti a da sebe ne ugroziš, više ne smiješ piti alkohol, više se ne možeš tuširati ili

ići na posao osim uz golem rizik. Tek si prešao pedesetu. Pripadaš onoj kategoriji ljudi kojima je politika namijenila preuranjenu smrt.

Cijelo sam djetinjstvo proveo nadajući se da si odsutan. Vraćao bih se iz škole kasno popodne, oko pet sati. Dok sam se približavao našoj kući, znao sam da ako tvoj auto nije parkiran ispred kuće, to je značilo da si otišao u kafić ili k svojem bratu i da ćeš se vratiti kasno, možda kad padne mrak. Kad ne bih vidio tvoj auto na pločniku ispred kuće, znao sam da ćemo jesti bez tebe, da će majka na poslijetku slegnuti ramenima i poslužiti nam jelo, i da te neću vidjeti do sutradan. Svaki dan dok sam se približavao našoj ulici, mislio sam o tvojemu autu i molio se u sebi: neka ga ne bude kod kuće, neka ga ne bude kod kuće, neka ga ne bude kod kuće.

Tebe sam upoznao tek nasumice. Ili preko drugih. Nema tako davno da sam majku upitao kako te je upoznala i zašto se zaljubila u tebe. Odgovorila je: miris. Mirisao je, a znaš, u ono vrijeme nije bilo kao danas. Muškarci nikad nisu stavljali parfem, to se nije radilo. Ali tvoj otac jest. On, da. Bio je drukčiji. Jako je fino mirisao.

Nastavila je. *On je želio mene. Ja sam se tada tek razvela od svojega prvog muža, uspjela sam ga se*



*riješiti, i tako sam bila sretnija, bez muškarca. Žene su uvijek sretnije bez muškarca. Ali on je navaljivao. Svaki put je dolazio s čokoladom ili s cvijećem. Tako sam na kraju popustila. Popustila sam.*

2002. – tog me je dana majka uhvatila kako plešem, sâm u svojoj sobi. Pokušao sam se kretati što je moguće tiše, ne dizati buku, ne disati preglasno, ni glazba nije bila glasna, ali ona je čula nešto s druge strane zida i došla vidjeti što se događa. Poskočio sam, bez daha, srce mi se popelo u grlo, pluća su mi stala u grlu, okrenuo sam se prema njoj i čekao – *sa srcem u grlu, s plućima u grlu*. Očekivao sam prijekor ili podsmijeh, ali ona mi je s osmijehom rekla da sam ti najviše sličan dok plešem. Upitao sam je: „Tata je znao plesati?“ – to što je tvoje tijelo već izvodilo nešto tako slobodno, tako lijepo i tako nespojivo s tvojom opsesijom muškošću, dalo mi je do znanja da si jednoga dana možda bio neka druga osoba. Majka je kimnula: „Tvoj je otac stalno plesao! Kamo god da je išao. Kad je on plesao, svi su ga gledali. Bila sam ponosna što je on moj muškarac!“ Pretrčao sam kuću i došao do tebe u dvorište u kojem si cijepao drva za zimu. Htio sam znati je li to istina. Htio sam dokaz. Ponovio sam ti što mi je ona maloprije rekla, a ti si spustio

pogled i vrlo usporenim glasom rekao: „Ne treba vjerovati u sve pizdarije koje priča tvoja majka.“ Ali si pocrvenio. Znao sam da lažeš.

\*\*\*

Kad sam jedne večeri ostao sâm, jer ste vi otišli na večeru kod prijatelja, a ja nisam htio poći s vama – pamtim peć na drva koja je cijelom kućom širila miris pepela i mirno narančasto svjetlo – u starome obiteljskom albumu nagrizeni moljcima i vlagom pronašao sam fotografije na kojima si bio prerušen u ženu, u mažoretkinju. Otkako sam se rodio, gledao sam te kako u muškarca prezireš sve znakove ženstvenosti, čuo sam te kako govoriš da se muškarac *nikada ne bi trebao ponašati kao žena, nikada*. Činilo se da ti je tridesetak godina na tim slikama, mislim da sam se ja već bio rodio. Do kasno u noć promatrao sam te slike tvojeg tijela, tvojeg tijela odjevena u suknju, s perikom na glavi, s ružem na usnama, umjetnim grudima ispod majice koje si vjerojatno sklepaio s pamučnom vatom u grudnjaku. Najnevjerojatnije mi je bilo to što izgledaš sretan. Smiješiš se. Ukrao sam jednu od tih fotografija i zatim je pokušavao nekoliko puta na tjedan odgonetavati, vadeći je iz ladice u koju sam je skrio. Ništa ti nisam rekao.

Jednom sam u bilježnicu napisao o tebi: *ispričati priču o njegovu* životu znači napisati priču o mojoj odsutnosti.

Drugi sam te put uhvatio da gledaš prienos neke opere na televiziji. Nikada prije to nisi radio, ne preda mnom. Kad je pjevačica zapjevala svoju tužbalicu, vidio sam da su ti se oči zacaklile.

Posve je nerazumljivo da čak i oni koji se ne uspijevaju uvijek pridržavati normi i pravila koja nameće svijet, silom nastoje da ih se ljudi drže, kao i ti kad si govorio da muškarac nikada ne bi smio plakati.

Jesi li patio zbog toga, tog paradoksa? Je li te bilo stid plakati, tebe koji si ponavljao da muškarac ne smije plakati?

Htio bih ti reći: i ja plačem. Mnogo, često.

2001. – jedne druge zimske večeri pozvao si ljude k nama na večeru, mnogo prijatelja, nisi to često činio, a meni je palo na pamet da priredim predstavu za tebe i ostale prisutne odrasle. Predložio sam svoj djeci za stolom, trojici dječaka uz mene, da dođu u moju sobu da se pripremimo i uvježbamo – odlučio sam da ćemo izvesti koncert koji oponaša pop-bend koji se zvao Aqua, i koji više ne postoji. Izmišljao sam koreografije više od sat vremena,

pokrete, geste, naređivao. Odlučio sam da ću ja biti pjevačica, ostala tri dječaka bit će prateći vokali i glazbenici koji drndaju po nevidljivim gitarama. Prvi sam ušao u blagovaonicu, ostali su me slijedili, dao sam znak i započeli smo nastup, ali ti si odmah okrenuo glavu. Nisam razumio. Svi su nas odrasli gledali, ali ne i ti. Pjevao sam glasnije, plesao sam neobuzdano da me ti primijetiš, ali ti nisi gledao. Rekao sam ti, Tata, gledaj, gledaj, borio sam se, ali ti nisi gledao.

Kad si vozio auto, govorio sam ti: Vozi Formulu 1! I ti si ubrzavao, na uskim seoskim cestama vozio si više od sto pedeset kilometara na sat. Majka se bojala, vikala je, nazivala te ludim, a ti si me nasmiješeno gledao u retrovizoru.

Rođen si u obitelji od šestero ili sedmero djece. Otac ti je radio u tvornici, majka nije radila. Nikad nisu znali ni za što drugo osim siromaštva. Gotovo ništa drugo ne znam reći o tvojem djetinjstvu.

Otac vas je napustio kad ti je bilo pet godina. To je priča koju često prepričavam. Jednog je jutro otišao raditi u tvornicu, nije se vratio navečer. Tvoja majka, moja baka, rekla mi je da ga je čekala, uostalom ništa drugo i nije mogla, cijele prve polovice svojeg života, nego ga čekati: *Skuhala*

*sam mu večeru, očekivali smo ga kao i obično, ali on se više nikad nije vratio. Tvoj je otac mnogo pio i nekih je večeri, zbog alkohola, tukao tvoju majku. Zgrabio bi tanjure, sitne predmete, nekad čak i stolice, i bacao joj ih u lice prije nego što bi došao do nje i izudarao je šakama. Ne znam je li tvoja majka vikala ili tiho trpjela bol. Ti si gledao i ništa nisi mogao učiniti, nemoćan, zatvoren u tijelu djeteta.*

I to sam već ispričao – ali ne bih li se trebao ponavljati kada govorim o tvom životu, jer živote poput tvogega nitko ne želi slušati? Ne bismo li se trebali ponavljati sve dok nas ne čuju? Primorati ih da nas slušaju? Ne bi li trebalo vikati?

Ne bojim se ponavljanja jer ovo što pišem, što govorim, ne odgovara na mjerila književnosti, nego nužnosti i hitnosti, na gorući zahtjev.

Već sam rekao: Kad je umro tvoj otac, htio si proslaviti tu vijest, obavijest o njegovoj smrti. Nikad nisi zaboravio što je učinio tvojoj majci. Tvoja te je sestra pokušala izmiriti s njim nekoliko puta, posjetila te moleći da zaboraviš, ona je oprostila, ali kad je dolazila, ti bi se udubio u emisiju koju si gledao na televiziji i pretvarao se da ne znaš da je tu. Dakle, onoga dana kad si saznao za očevu smrt, cijela se obitelj nalazila u kuhinji, istog si dana ili istog tjedna slavio svoj

četrdeseti rođendan, opet se gledala televizija, i rekao si dovoljno glasno da te svi čuju – kad sada o tome promislim, možda si govorio preglasno, nešto nije bilo normalno u tvojoj intonaciji, poput rečenice koju si uvježbavao već nekoliko mjeseci, neprirodno – rekao si, kupit ću bocu pića da tomu nazdravimo. Sjeo si u auto i otišao kupiti pastis u seoskom dućanu. Slavio si cijelu noć, smijao si se, pjevao.

Neobično, jer kako je tvoj otac bio nasilan, ti si ustrajno ponavljao da nikad nećeš biti nasilan, da nikada ne bi udario nijedno svoje dijete, govorio si nam: Nikada neću dići ruku ni na jedno svoje dijete, nikada dok sam živ. Nasilje ne proizvodi samo nasilje. Dugo sam vremena ponavljao rečenicu da je nasilje uzrok nasilja, prevario sam se. Nasilje nas je spasilo od nasilja.

Tvoj otac nije prvi koji je imao problema s alkoholom. Alkohol je bio dio tvojeg života prije nego što si se rodio, oko nas su se nizale priče o alkoholu, prometnim nesrećama, smrtonosnom padu na poledici jedne noći na povratku s večere s previše pijančevanja, o bračnom nasilju izazvanu vinom i pastisom, i slične takve priče. Alkohol je donosio zaborav. Odgovoran je bio svijet, ali kako osuditi

svijet, svijet koji je nametao život za kakav ljudi oko nas nisu imali drugog izbora nego da ga pokušaju zaboraviti – u alkoholu, s alkoholom.

Značilo je to zaboraviti ili umrijeti, ili zaboraviti i umrijeti.

Zaboraviti ili umrijeti ili zaboraviti i umrijeti od ustrajnosti da se zaboravi.

One večeri kad sam za tebe spremio tobožnji koncert s ostalom djecom, bio sam uporan, nisam htio prestati, htio sam da me gledaš, u sobi se počela primjećivati nelagoda, a ja sam i dalje preklinjao, Gledaj, tata, gledaj.

1998. – Božić je. Pokušavam rekonstruirati sliku, trudim se što bolje mogu, ali zbilja je poput snova, što je više pokušavam uhvatiti, to mi više izmiče. Cijela je obitelj za stolom. Previše jedem, kupio si previše hrane za Badnjak. Uvijek si se plašio da ne budeš drukčiji od drugih zbog nedostatka novca, ponavljao si, Ne vidim zašto bismo mi bili drukčiji od ostalih, i zbog toga, zato si na stolu htio imati sve za što si zamišljao da drugi imaju i jedu za Božić, gusju paštetu, kamenice, božićni panj, tako da, paradoksalno, što smo bili siromašniji, to smo za Božić trošili više novca, iz straha da nismo poput drugih.